

УДК 159.922;316.6

DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2020.1-3.10>**Ю. М. Красілова**асистент кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ТИПОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ЗАСУДЖЕНИХ ЯК ПІДҐРУНТЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ

У статті наведено результати авторського емпіричного дослідження типології особистості неповнолітніх, які засуджені до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Розглянуто проблему підвищення ефективності реабілітаційних заходів щодо неповнолітніх правопорушників, які засуджені до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Показано, що пробаційні програми для них слабо диференційовані, не враховують особистісні особливості неповнолітніх правопорушників. Це знижує ефективність цієї роботи. Для ефективної реабілітації, щоб запобігти рецидиву, необхідно створити програму реабілітації відповідно до типології особистості засуджених. Доведено, що підґрунтям підвищення реабілітаційних заходів є розроблення типології особистості неповнолітніх засуджених. Аналіз наукових досліджень, показує, що є багато типологій неповнолітніх правопорушників, проте більшість зазначених типологій базується на визначенні ступеня антисуспільної спрямованості, за мотивом злочинної поведінки та за кримінально-правовою ознакою. Це не дає можливості розкрити особистісні особливості засуджених підлітків. Відповідно до цих різновидів не можна підібрати методи роботи, які б могли підвищити ефективність процесу реабілітації неповнолітніх правопорушників. Нами визначено параметри побудови такої типології: мотиваційна сфера - змістозна та динамічна сторони; емоційно-вольова сфера - реакція на фрустрацію, асертивність; сфера самосвідомості - рефлексія, суб'єктивність, ціннісні орієнтації, функція прогнозу. Виокремлено шість типів неповнолітніх правопорушників, які засуджені до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі: імпульсивні; асоціально спрямовані; особистісно незрілі; ситуативні; контекст залежні. Доведено, що розроблена нами типологія дає можливість спрямувати реабілітаційні заходи відповідно до системоутворюючих факторів певного типу неповнолітніх засуджених.

Ключові слова: соціальна реабілітація, неповнолітній правопорушник, типи особистості, параметри типології, системоутворюючі фактори.

Постановка проблеми. Соціальна реабілітація неповнолітніх правопорушників – складний і багатогранний процес, оскільки підлітки саме в цьому віковому періоді яскраво виражають потребу в самоствердженні. Задля визнання односторонніми неповнолітній готовий поступитися своїми переконаннями і здійснювати вчинки всупереч своїм уявленням про правильну поведінку.

З неповнолітніми правопорушниками, засудженими до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, проводяться реабілітаційні заходи у службі пробації, зокрема: тренінги з подолання агресивної поведінки; зміни прокримінального мислення; запобігання вживанню психоактивних речовин. Проте пробаційні програми слабо диференційовані, не враховують особистісні особливості неповнолітніх правопорушників. Це знижує ефективність цієї роботи. Для ефективної реабілітації, щоб запобігти рецидиву, необхідно створити програму реабілітації відповідно до типології особистості засуджених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як показує аналіз наукових досліджень, є багато типологій неповнолітніх правопорушників [1–4]. В.Т. Фурсов характеризує неповнолітніх правопорушників за кримінально-правовою ознакою,

а саме: корисливі, насильницькі, необережні злочинці та злочинці-зловмисники [4, с. 155–157].

К.О. Павлишин виокремив типи неповнолітніх, які вчинили крадіжку, за мотивом злочинної поведінки, зокрема: злочинець – шукач пригод, злочинець-хизувальник, злочинець – легковажний мрійник, злочинець, який переслідує благі наміри [2, с. 35–39].

О.Б. Сахаров виділив групи злочинців, які базуються на антисуспільній спрямованості та ціннісних орієнтаціях, наприклад: негативно-зневажливе ставлення до людської особистості та її найважливіших благ; корисливо-приватновласницькі тенденції; індивідуалістично-анархічне ставлення до різних соціальних установок і приписів; легковажно-безвідповідальне ставлення до встановлених у суспільстві соціальних цінностей і своїх обов'язків [3, с. 19–24].

Отже, більшість зазначених типологій базується на антисуспільній спрямованості, за мотивом злочинної поведінки та за кримінально-правовою ознакою. Проте це не дає можливості розкрити особистісні особливості засуджених підлітків. Відповідно до цих різновидів не можна підібрати методи роботи, які б могли підвищити ефективність процесу реабілітації неповнолітніх правопорушників.

Мета статті – визначити параметри, що є системоутворюючим фактором девіантної поведінки, та на їхній основі розробити типологію особистості засуджених неповнолітніх.

Виклад основного матеріалу. Емпіричне дослідження проводилося в Житомирі, Києві та Київській області (Біла Церква, Богуслав, Васильків, Іванків, Рокитне, Сквиря, Фастів). Вибірка складала 60 неповнолітніх, засуджених до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі.

Відповідно до розроблених нами теоретичних засад обрано такі параметри емпіричного дослідження:

- мотиваційна сфера – змістовна та динамічна сторона;
- емоційно-вольова сфера – реакція на фрустрацію, асертивність;
- сфера самосвідомості – рефлексія, суб'єктність, ціннісні орієнтації, функція прогнозу.

Методи дослідження спрямовані на визначення ціннісних орієнтацій, цілепокладання, життєвих планів, прогнозу на майбутнє, усвідомлення мотиваційних переваг. Методики включали: структуроване інтерв'ю; експериментальна бесіда; аналіз документів; методи вивчення особистості; модифікована нами методика «25 бажань» та авторська методика «Мій день через 5 років»; мотиваційний тест Х. Хекхаузена»; методика Вартегга; модифікована методика Розенцвейга. Дослідження проводилося індивідуально.

Аналіз показників нормативної вибірки підлітків із зазначених параметрів показав значущі відмінності від показників правопорушників (на рівні значущості $p \leq 0,05$).

У результаті нашого дослідження ми виокремили шість типів неповнолітніх правопорушників (рис. 1), а саме:

- імпульсивні;
- асоціально спрямовані;
- особистісно незрілі;
- особистісно зумовлені;

- ситуативні;
- контекст залежні.

Розглянемо вищезазначену типологію відповідно до системоутворюючих факторів. До *імпульсивних* ми віднесли неповнолітніх правопорушників, які не вмюють прогнозувати свої вчинки, а тим більше – їхні наслідки. Імпульсивні підлітки діють не роздумуючи, процес свідомого прийняття рішення у них практично відсутній. Вони мають низький та середній рівень рефлексії.

У підлітків цього типу переважають ціннісні орієнтації духовного спрямування, але водночас спрямованість неповнолітніх, яких ми віднесли до цієї групи – егоїстична, тобто їхні бажання стосуються лише їх самих. У шести підлітків із семи суб'єктність відсутня, тобто вони не відчувають себе суб'єктами своєї діяльності. Їм притаманна унікаюча мотивація, у фруструючих ситуаціях їхня реакція – агресивна.

Асоціально спрямовані. Це підлітки, які мають асоціальні цінності та вороже ставляться до суспільства. Вони мають егоїстичну спрямованість, відчувають себе суб'єктами власної діяльності, але в разі наявності перешкод (фруструючих ситуацій) діють – агресивно. Підлітки, яких ми віднесли до цього типу, мають низький рівень рефлексії, недосконалий рівень функції прогнозу та унікаючу мотивацію.

До *особистісно незрілих* ми віднесли підлітків, які не мають чітких моральних уявлень, вони не засвоїли норм соціально прийнятної поведінки. Як і імпульсивні, вони мають низький рівень розвитку рефлексії. Оскільки у них не розвинена функція цілепокладання та функція прогнозу, такі підлітки взагалі не усвідомлюють себе суб'єктами власної діяльності. В ситуації фрустрації вони поведуть себе не агресивно, їхня поведінка неасертивна та суперечлива.

Особистісно зумовлені неповнолітні засуджені. Системоутворюючим фактором є вороже ставлення до світу. З урахуванням дослідження

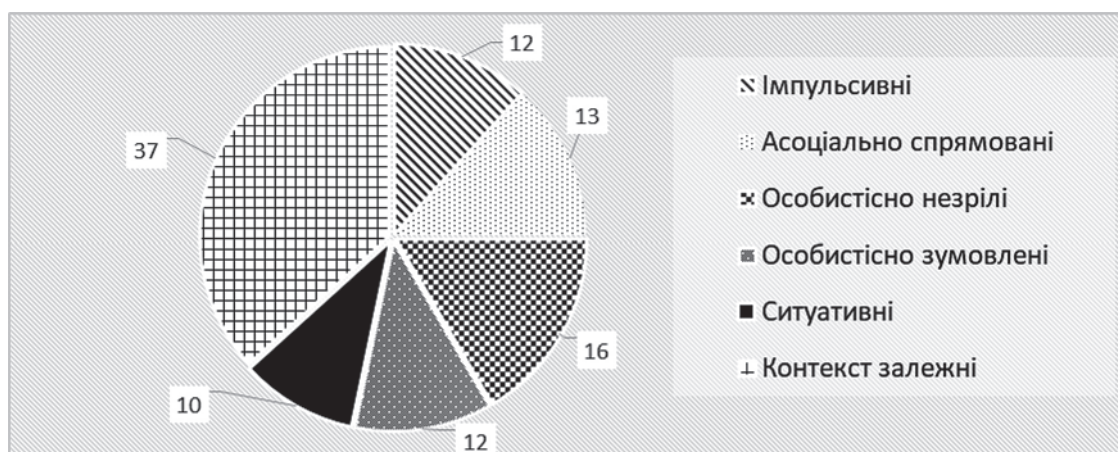

Рис. 1. Типологія неповнолітніх засуджених (%)

Н.Ю. Максимової [5, с. 187–188] підлітки цього типу мають неадекватну самооцінку через те, що вони перебувають у внутрішньому конфлікті. Варто зазначити, що підлітки, які належать до цього типу, мають мотивацію досягнення, проте функція прогнозу на недосконалому рівні, рівень рефлексії низький, що пов'язано з їхньою життєвою ситуацією на момент обстеження.

Підлітки, яких ми віднесли до *ситуативних*, не мають відхилень у розвитку особистості. Такі підлітки можуть скоїти злочин лише в тому разі, якщо ситуація, в якій вони опинилися, перевищила їхні можливості розуміння того, що відбувається. Як правило, це була ситуація життєвої кризи. До цього типу можна віднести тих підлітків, які скоїли злочин один раз. У підлітків цього типу соціально спрямовані ціннісні орієнтації, вони добре усвідомлюють себе суб'єктом власної діяльності. Вони мають розвинену функцію прогнозу та високий рівень рефлексії.

У межах статті ми докладно розглянемо один із варіантів представленої типології. *Контекст залежна особа* – це людина, яка не відчуває себе суб'єктом своєї діяльності. Така людина поводить себе залежно від контексту, до якого вона включена. Ця особа прагне постійно перебувати в групі, оскільки самостійно не може прийняти рішення, а належність до групи додає сил і впевненості. До цього типу ми віднесли 22 підлітків.

Відповідно до визначення, контекст залежні неповнолітні правопорушники скоюють злочини у групі осіб, як правило, за попередньою змовою. Це підтверджує той факт, що підлітки, яких ми віднесли до цієї групи, піддаються під вплив інших. Вони навіть не замислюються над тим, що відбувається, які можуть бути наслідки. Контекст залежні підлітки погано засвоюють свій життєвий досвід, оскільки рівень рефлексії у них низький. Наведемо приклад історії одного із засуджених: «Максима підбив до злочину вітчим (до речі, який раніше був судимий), підліток наче і не хотів нічого поганого робити, але послухав авторитетну для нього людину. Сам хлопець під час скоєння злочину лише спостерігав за ситуацією. Проте спіймали та засудили обох, вітчима посадили до в'язниці, а Максим звільнений від відбування покарання з іспитовим строком на два роки». З бесіди з неповнолітнім стало відомо, що Максим боявся вироку суду і про злочин дуже шкодує. Цей приклад свідчить про те, що підлітки не вдаються до аналізу своєї поведінки, не співставляють свої дії та їхні можливі наслідки.

За результатами дослідження, функція прогнозу та цілепокладання в цієї категорії осіб на низькому рівні, а у деяких випадках навіть зовсім відсутня.

У більшості неповнолітніх, яких ми віднесли до цієї групи, переважає недосконалий рівень

усвідомлення життєвої перспективи, вони не планують своє майбутнє, про це свідчать, наприклад, такі висловлювання: «Я не знаю, що буде завтра, а ви хочете, щоб я подумав над тим, що зі мною буде через 5 років». Будувати плани їм надзвичайно складно, оскільки вони не ставлять перед собою жодних цілей. Зокрема, під час роботи з методикою «Мій день через п'ять років» підлітки описують свій день вкрай примітивно, наприклад: «Я прокинувся, умився. Поїм і піду на роботу. Прийду з роботи, поїм і ляжу спати», або «Проснусь, розбуджу дівчину і піду на роботу. Після роботи прийду і ляжу спати».

Результати дослідження динамічної сторони мотиваційної сфери показали, що у неповнолітніх правопорушників цього типу переважає унікаюча мотивація. Такі підлітки бояться неуспіху, вони відчувають страх, невпевненість у своїх силах, заздалегідь вважають, що їх чекає невдача, тому до справи ставляться безвідповідально або взагалі за неї не беруться.

За результатами методики «Мотиваційний тест Х. Хекхаузена», у ситуаціях, які вони можуть змодельовувати, неповнолітні бачать лише негатив, наприклад: «Тут дуже багато роботи, я не встигну зробити її»; «У кабінет директора він боїться зайти тому, що щось накоїв, і думає, що йому за це буде»; «Для нього все скінчиться погано... його напевне звільнять». Варто звернути увагу на те, що деякі тексти підлітків, що отримані за цією методикою, не піддаються інтерпретації, оскільки вони не стосуються виробничих ситуацій. Відповідно до інструкції, це свідчить про те, що ці підлітки мають унікаючу мотивацію, наприклад: «Вони бухають»; «Їм станок відріже руку»; «Зараз цей ідіот отримає своє...» та інше. Отже, той факт, що розповіді підлітків інколи неможливо було інтерпретувати, оскільки їхні висловлювання не стосувалися роботи, діяльності та професії, а на перший план висувалась гра, агресія та інше, свідчить про вкрай низький рівень мотивації досягнення.

Переважає більшість контекст залежних підлітків, а саме – 19 осіб, мають егоїстичну спрямованість. Зокрема, відповідно до методики «25 бажань», усі бажання цих підлітків стосуються лише їх самих, тобто вони думають лише про себе, а не про інших, лише про те, як задовольнити свої власні потреби. Зокрема: «Я хочу свій бізнес»; «Я хочу собі тату»; «Хочу свою цукрову плантацію у Африці»; «Хочу собі додому червоний диван»; «Хочу на острів, рубати пальми»; «Хочу злітати в космос»; «Хочу бути красивою». Дуже часто такі бажання стосуються матеріальних благ, зокрема: «Хочу багато грошей»; «Хочу бути мільонером»; «Хочу діамантів»; «Хочу шикарну машину» та інші.

Особливу увагу слід приділити тим бажанням, які свідчать про те, що, на думку контекст

залежних підлітків, від самих підлітків нічого не залежить, навіть їхні життєві ситуації, наприклад: «Не хочу потрапити до в'язниці»; «Не хочу скоїти новий злочин»; «Щоб було менше проблем»; «Хочу, щоб у житті, в якому я живу, було все як у людей нормальних». У роботах підлітків зовсім не йдеться про те, що вони хочуть себе розвивати, що вони прагнуть чогось навчитися та чогось досягти. Тобто це свідчить про те, що вони не відчувають себе суб'єктами власної діяльності. І це підтверджують результати дослідження за методикою «25 бажань» і «Мій день через п'ять років». Наприклад, суб'єктність відсутня у всіх неповнолітніх правопорушників, яких ми віднесли до цього типу.

У контекст залежних підлітків не сформована асертивна поведінка за результатами модифікованої методики Розенцвейга [6, с. 75–84]. Вони не вміють дотримуватися меж своєї особистості, не можуть іншим сказати «Ні», навіть коли порушуються їхні права, наприклад: «Ну й ладно»; «Ну що ж зробиш, знайду іншим разом»; «Треба об'їхати». Або ж, навпаки, вони не вміють коректно висловлюватися і ведуть себе агресивно, ображаючи інших (і навіть використовуючи нецензурну лексику), наприклад: «В тебе забув спитати, що мені можна робити, а що – ні»; «Ви просто не розумієтесь в мистецтві»; «Ти просто незграба» та інші.

Детально з параметрами особистісного розвитку контекст залежних підлітків ми можемо ознайомитися в таблиці 1.

Таблиця 1
Параметри особистісного розвитку
контекст залежних підлітків

Параметри	Рівні	Число обстежених підлітків (n=22)
Рефлексія	Низький	19
	Середній	3
	Високий	0
Функція прогнозу (за Хекхаузенем) Цілепокладання	Недосконалий	19
	Посередній	3
	Досконалий	0
Ціннісні орієнтації	Егоїстичні	19
	Соціально спрямовані	3
Наявність суб'єктності	Відсутня	22
	Наявна	0
Мотивація	Унікаюча	20
	Досягаюча	2
Тип реакції на фрустрацію	Агресивна поведінка	7
	Неасертивна поведінка	9
	Несформована поведінка	3
	Суперечлива поведінка	3
Акцентуації характеру	Наявні	9
	Відсутні	13

З'ясування зв'язку між визначеними параметрами дає підстави стверджувати, що найбільш тісно пов'язані рефлексія та функція прогнозу ($\rho = 0,86$ при $p \leq 0,01$); рефлексія та наявність суб'єктності ($\rho = 0,82$ при $p \leq 0,01$); досягаюча мотивація та асертивна поведінка ($\rho = 0,88$ при $p \leq 0,01$). Водночас обернений зв'язок мають такі параметри, як унікаюча мотивація та досконалий рівень функції прогнозу ($\rho = -0,91$ при $p \leq 0,01$), соціально спрямовані ціннісні орієнтації та асертивна поведінка ($\rho = -0,92$ при $p \leq 0,01$). Кореляції на рівні тенденції притаманні таким параметрам, як егоїстично спрямовані ціннісні орієнтації та недосконалий рівень функції прогнозу ($\rho = 0,63$ при $p \leq 0,05$) а також наявність акцентуацій характеру і відсутність суб'єктності ($\rho = 0,59$ при $p \leq 0,05$).

Розглянемо інформацію стосовно життєвого шляху підлітків зазначеної групи. Неповнолітні, яких ми віднесли до типу контекст залежних, мають саме такі риси, оскільки у них були складні життєві обставини. ВПід час експериментальної бесіди було зрозуміло, що для деяких підлітків стосунки у родині були афектогенною зоною. Дехто не міг говорити про матір, з якою були конфліктні стосунки. Попри те дитина хотіла б спілкуватися з батьками, але не мала такої можливості через те, що батьки зайняті своїми справами. Дехто ще не пережив втрату батька, хоч і пройшов певний час, а мати вже знайшла іншого.

Багато хто з цих неповнолітніх зростає у бідній родині, де виховувався за типом гіпопротекції. В цій сім'ї навіть не задовольнялися елементарні потреби в їжі (ці умови іноді безпосередньо призвели до злочину); у спілкуванні та чистоті (під час бесіди навіть зовнішній вигляд цих підлітків свідчив про те, що вони не доглянуті, вони мають брудний одяг, брудні руки і під час бесіди могли собі дозволити вживати нецензурну лексику).

Якщо дитина виховувалася у матеріально забезпеченій родині, але все одно за типом гіпопротекції, то можна сказати, що цій дитині мало приділялося уваги, її справами чи успішністю у навчанні практично не цікавилися, тому що зайняті власними справами, а дитячу любов лише купували подарунками. Наприклад, мама працює редактором у журналі, часу зовсім немає, тому вона «балує» свою дитину подарунками і дає багато кишенькових грошей. Дитина, у свою чергу проводить час в асоціальних угрупованнях, що дає їй можливість відчути емоційну підтримку та тепло.

Якщо ж дитина у матеріально забезпеченій родині виховувалася за типом потураючої гіперпротекції, то їй не тільки приділялося занадто багато часу, батьки виконували кожну забаганку дитини, намагалися відгородити її від будь-яких труднощів, відповідно, роблячи все за неї. Відповідно, в такої дитини сформувалася егоцентризм, вона не

бачить перешкод на шляху до задоволення власних потреб. В результаті такий підліток не вміє долати труднощі, оскільки немає такого досвіду. Тому, щоб себе проявити і відчути свою гідність, підліток разом із друзями скоїв злочин. Наприклад, ситуація із карної справи Андрія В.: Андрій разом із подругою та другом придумали схему пограбування, де дівчина знайомилась із хлопцями та чоловіками, які потім її проводжали. Андрій разом із другом підстерігали їх та грабували цих хлопців. Гроші використовували на розваги.

Зазначена вище ситуація найчастіше відбувалась у неповних родинах. Серед контекст залежних підлітків у таких родинах виховувалися 68% неповнолітніх. Звісно, мати не могла приділити досить часу вихованню дитини, відповідно, базові соціальні потреби цих дітей були не задоволені. Стосунки в таких родинах напружені, особливо проблемними стосунки були у тому разі, коли з'являвся вітчм чи співмешканець. Наприклад, якщо роль батька виконує вітчм, який не знайшов із підлітком спільної мови і не бажає цього робити, а мати захоплена стосунками з новим чоловіком, а увагу дитини взагалі не приділяє.

Якщо дитина зростала у дисфункційній родині, де сім'я повна, але батьки були занурені у свої подружні конфлікти, то у такій родині відсутні довірливі стосунки, дитина почуває себе постійно в тривозі, це негативно впливає на розвиток її особистості.

В асоціалній родині, де батьки вживали алкоголь і вели аморальний спосіб життя, а отже – надавали дитині негативний приклад, відповідно, формувалися асоціально ціннісні орієнтації. Діти засвоювали хибні стереотипи поведінки в ситуації фрустрації. Наприклад, як зазначив один із засуджених цієї групи: «Яким я міг вирости, якщо мати пила, гуляла, її постійно не було вдома, а я займався усім, чим хотів». В результаті цей неповнолітній скоїв не один злочин. Варто зазначити, що на момент експериментальної бесіди документи Артема були передані в суд у зв'язку з рецидивом.

Аналізуючи життєвий шлях контекст залежних неповнолітніх правопорушників, можна сказати, що у своєму досвіді вони мають постійний неуспіх у провідній діяльності. Вони погано навчаються, деякі навіть не вміють читати і писати. У шкільному середовищі мають конфлікти з вчителями та однокласниками. Наведемо деякі характеристики цих підлітків із школи. Наприклад: «Максим має малий словниковий запас, погано читає, не вміє складати зв'язні розповіді. Ставлення до навчання байдуже. Вразливий, сором'язливий, спокійний»; «Володимир має знання початкового рівня, навчатися не хоче. Є проблеми з відвідуванням. Мати не досить уваги приділяє дитині. Схильний до правопорушень, має шкідливі звички».

Отже, якщо життєвий шлях таких підлітків надалі відбуватиметься стихійно, тобто вони не отримають соціально-педагогічної допомоги, то в результаті буде рецидив. Водночас така допомога має відбуватися диференційовано, відповідно до типу особистості.

Щоб запобігти повторним правопорушенням, необхідно ще на етапі досудової доповіді проводити відповідну діагностику, щоб визначити тип особистості правопорушника.

Для контекст залежних підлітків насамперед потрібно змінити соціальне оточення, оскільки контекст залежні підлітки безпосередньо залежать від оточення. Щоб забезпечити соціально-спрямовуючий виховний простір, потрібно створити спеціальні умови, де базові соціальні потреби будуть задоволені. Відповідно, якщо родина негативно впливає на підлітка, необхідно надати йому можливість поселитись у соціальний гуртожиток, де з ним буде працювати педагог, соціальний працівник, психолог і буде регламентація поведінки, часу та інше. Якщо сім'я є ресурсом для реабілітації, активно співпрацює із соціальними службами, службою пробації, а причина кримінальної поведінки полягає у впливі однолітків, то слід змінити соціальну ситуацію підлітка. Якщо родина проживає в неблагополучному районі або у навчальному закладі на підлітка негативно впливають його однолітки, то потрібно переконати батьків змінити місце навчання або навіть переїхати в інший район.

Наступний напрям – розроблення плану спеціально організованого соціального супроводу, який передбачає посилений контроль за правопорушником, та його реалізація.

Якщо підліток не вчиться і не працює, потрібно негайно здійснити дії зі створення умов для його реалізації у провідній діяльності. Наприклад, соціальний працівник надасть можливий перелік професій та робочих місць, де будуть чітко окреслені вимоги, постійний контроль, оцінка, результат роботи.

Третій напрям стосується випрацювання навичок і розвитку дефіцитарних функцій.

Висновки. Підвищення ефективності процесу реабілітації вимагає орієнтації на особистісні особливості неповнолітніх правопорушників. Незважаючи на те, що кожен підліток є індивідуальністю, можливо розробити типологію неповнолітніх засуджених.

Системоутворюючими параметрами є такі: низький рівень рефлексії; нерозвинена функція прогнозу та цілепокладання; егоїстично спрямовані ціннісні орієнтації; відсутність суб'єктності; унікаюча мотивація; агресивна та неасертивна поведінка у ситуації фрустрації.

У результаті дослідження ми виокремили шість типів неповнолітніх правопорушників: імпульсивні;

асоціально спрямовані; особистісно незрілі; особистісно зумовлені; ситуативні; контекст залежні.

До імпульсивних ми віднесли підлітків, які не вміють прогнозувати свої вчинки та їхні наслідки, процес свідомого прийняття рішення у них практично відсутній. Асоціально спрямовані неповнолітні мають асоціальні цінності та вороже ставляться до суспільства. До особистісно незрілих ми віднесли підлітків, які не мають чітких моральних уявлень та не засвоїли норм соціально прийнятної поведінки. В особистісно зумовлених неповнолітніх засуджених системоутворюючим фактором є вороже ставлення до світу, оскільки підлітки цього типу мають неадекватну самооцінку через те, що вони перебувають у внутрішньому конфлікті. Підлітки, яких ми віднесли до ситуативних, не мають відхилень у розвитку особистості, вони можуть скоїти злочин лише в тому разі, якщо ситуація в якій вони опинилися, перевищила їхні можливості розуміння того, що відбувається. Контекст залежні неповнолітні не відчувають себе суб'єктом своєї діяльності, їхня поведінка залежить від контексту, до якого вони включені.

Відповідно до типу особистості неповнолітніх правопорушників необхідна своя пробаційна програма, зокрема, для контекст залежних неповнолітніх правопорушників необхідно насамперед змінити контекст життєвої ситуації, забезпечити спеціально організований соціальний супровід, надати можливість для самореалізації у провідній діяльності та розвивати дефіцитарні функції.

Перспективи подальших досліджень – розробити систему діагностики, де будуть описані показники, способи оцінки, результати якої можна перевести в кількісні показники, а процес прове-

дення якої займе не більше однієї години і буде доступним для використання практичними працівниками служб пробації.

Література:

1. Личность преступника / Ю.М. Антонян, В.Н. Кудрявцев, В.Е. Эминов. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. 366 с.
2. Павлишин К.О. Типология несовершеннолетних злочинцев, які вчинили крадіжку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. Вип. 1 (4). 2016. С. 35–39.
3. Сахаров О.Б. Личность преступника и типология преступников. *Социалистическая законность*. 1973. № 3. С. 19–24.
4. Фурсов В.Т. Личность несовершеннолетнего преступника : учеб. пособие. Издательство : НИИРИО Караганд. ВШ МВД СССР, 1977. 164 с.
5. Максимова Н.Ю. Основы психологии девиантной поведінки: підручник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 439 с.
6. Красілова Ю.М. Особливості реакцій на фрустрацію неповнолітніх засуджених. *Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Т. XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. 2017. Вип. 16. С. 75–84.
7. Красілова Ю.М. Ціннісні орієнтації, цілепокладання та функція прогнозу підлітків-правопорушників. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. Vol. (60). Issue: 135. 2017. P. 72–75.

Krasilova Yu. M. Typology of personality of juvenile convicted as a basis for rehabilitation measures

The article presents the results of an empirical author's research of the typology of juvenile convicted persons sentenced to non-custodial penalty. The problem of improvement of efficiency of the rehabilitation measures for juvenile offenders sentenced to non-custodial penalty was considered. It is showed that the probation programs for them are weakly differentiated, they don't take into account the personal peculiarities of the juvenile offenders. That decreases the efficiency of this work. For efficient rehabilitation in order to prevent the repeated offence it's necessary to create a rehabilitation program according to the typology of personality of convicted persons. It is proved that the grounds for the rehabilitation measures increase is the development of the typology of personality of the juvenile convicted. The analysis of studies shows that there are a lot of typologies of the juvenile offenders but the most part of them are grounded on the determination of the level of anti-social orientation, according to the motive of the criminal behaviour and the criminal feature. That does not allow expressing the personal peculiarities of the convicted teenagers. According to this variety one cannot select the methods of work that could increase the efficiency of the rehabilitation progress of the juvenile offenders. We have determined the parameters of building of such a typology: the incentive sphere - meaningful and dynamic side; the emotional-volitional sphere – reaction to frustration, assertiveness; the self-conscious sphere – reflection, subjectivity, values-based orientations, predictive function. We have distinguished six types of juvenile offenders sentenced to non-custodial penalty: impulsive; asocially oriented; personally immature; situational; dependent on context. It is proved that the typology developed by us allows directing the rehabilitation measures according to system-forming features of a certain type of the juvenile convicted.

Key words: social rehabilitation, juvenile offender, types of personality, parameters of typology, system-forming features.